

УДК 069

В. В. Карпов, О. М. Збанацька, Ж. З. Денисюк

МУЗЕЙНА ЕВРИСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з аналізом основних положень музейної евристики як складової частини музеології та культурної парадигми загалом. Вміння грамотно і професійно шукати достовірну та актуальну для музею інформацію, робити висновки та приймати правильні рішення спонукає фахівця-інтелектуала опановувати спеціальні евристичні методи наукового пізнання та пошуку. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методів аналізу, синтезу, спостереження, термінологічного, джерелознавчого та історіографічного підходів. Зазначені методологічні підходи дозволили розкрити сутність музейної евристики, окреслити її основні завдання та розглянути музейну евристику як складову частину музеології. **Наукова новизна** роботи полягає у розширенні уявлень про сутність музейної евристики. Історіографія музейної евристики не надто представницька, проте виокремлюється сталий інтерес учених і науковців до вивчення цього питання, його сутності та взаємозв'язків, а особливо впливів на практичну музейну діяльність. Доведено, що музейний пошук є логічним процесом, підсиленням інтуїцією, що активізується за наявності конкретних якостей, властивих суб'єкту пошуку, а саме: професійного досвіду, здібності до передбачення та емоційного переживання процесу пошуку. Застосування музейної евристики відбувається при вирішенні дослідницьких завдань, пов'язаних зі спеціальними історичними дисциплінами, бібліографічним та музеєзнавчим пошуком, розробкою довідкового апарату для виявлення джерел у бібліографії, архівознавстві та археології, а також складання оглядів і описів джерел, путівників, каталогів, покажчиків, словників, при створенні інформаційно-пошукового апарату. **Висновки.** Музейна евристика – це наука про музейний пошук, теорія і практика організації такого пошуку. Сьогодні музейна евристика ще не ставала об'єктом самостійного наукового дослідження, праці з музейної евристики відсутні, тому можна говорити про те, що цілісної теорії з цього нового наукового напрямку ще не вироблено, що відкриває широкі можливості для наукових досліджень.

Ключові слова: евристика, музейна евристика, музейний пошук, музейний предмет.

В. В. Карпов, О. Н. Збанацькая, Ж. З. Денисюк

МУЗЕЙНАЯ ЭВРИСТИКА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ

Цель работы. Исследование связано с анализом основных положений музейной эвристики как составной части музеологии и культурной парадигмы в целом. Умение грамотно и профессионально искать достоверную и актуальную для музея информацию, делать выводы и принимать правильные решения побуждает специалиста-интеллектуала овладевать специальные эвристические методы научного познания и поиска. **Методология** исследования заключается в применении методов анализа, синтеза, наблюдения, терминологического, источниковедческого и историографического подходов. Указанные методологические подходы позволили раскрыть сущность музейной эвристики, определить ее основные задачи и рассмотреть музейную эвристику как составную часть музеологии. **Научная новизна** работы заключается в расширении представлений о сущности музейной эвристики. Историография музейной эвристики не слишком представительная, однако отмечается устойчивый интерес ученых и ученых к изучению этого вопроса, его сущности и взаимосвязей, особенно воздействий на практическую музейную деятельность. Доказано, что музейный поиск является логическим процессом, усиленным интуицией, активизируется при наличии конкретных качеств, присущих субъекту поиска, а именно: профессионального опыта, способности к предвидению и эмоционального переживания процесса поиска. Применение музейной эвристики происходит при решении исследовательских задач, связанных со специальными историческими дисциплинами, библиографическим и му-

зееведческим поиском, разработкой справочного аппарата для выявления источников в библиографии, архивоведении и археографии, а также составление обзоров и описаний источников, путеводителей, каталогов, указателей, словарей при создании информационно-поискового аппарата. **Выводы.** Музейная эвристика – наука о музейном поиске, теория и практика организации такого поиска. Сегодня музейная эвристика еще не становилась объектом самостоятельного научного исследования, работы по музейной эвристики отсутствуют, поэтому можно говорить о том, что целостной теории с этого нового научного направления еще не выработано, что открывает широкие возможности для научных исследований.

Ключевые слова: эвристика, музейная эвристика, музейный поиск, музейный предмет.

V. Karpov, O. Zbanatska, Zh. Denysyuk,

MUSEUM HEURISTICS: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL IMPLEMENTATION

Purpose of Article. The research deals with to the analysis of key previous museum heuristics as a part of museology and cultural paradigm. The ability of the correct and professional searching for reliable and relevant information for the museum, making the conclusions and taking the right decisions, encourages the specialist to study special heuristic methods of scientific knowledge. **Methodology.** The methodology of the study is to apply such methods as analysis, synthesis, monitoring, terminology, primary sources and historiography research approaches. The presented methodological approaches allow Museum Heuristics to discover the essence of heuristics and to distinguish its main objectives and review Museum Heuristics as a part of Museum studies. **Scientific novelty.** The scientific novelty is to expand ideas about the essence of Museum Heuristics. The historiography of Museum Heuristics is well representative, but we must remark the steady interest of scientists and researchers. It is proved that the museum researching is a logical process, stimulated by intuition, which is activated by the presence of certain subject's features, professional experience and ability to prewise and emotional experience of the search process. We use Museum Heuristics to solve the research problems, related to special historical disciplines and museum bibliographic search, to develop reference system, to identify the sources in bibliography, archives and archeology, to compline reviews and descriptions of sources, guides, catalogs, indexes, dictionaries. **Conclusions.** Museum Heuristics is a science about museum search, theory and practical skills in organization of it. Museum Heuristics has never been the subject of independent scientific research before it. There are no scientific papers from Museum Heuristics. Therefore, we may underline that there is no any theory of it that is why this research opens new opportunities for future scientific research.

Keywords: Heuristics, Museum Heuristics, museum search, museum subject.

Останнім часом в Україні керівниками музеїв стала значна кількість спеціалістів із різних галузей, без музейного досвіду роботи [12, 78]. Як результат, подекуди музеї втратили свої звичні функціональні спрямування і перетворилися на центри культурно-масової та іншої позамузейної роботи. Пошук інформації про музейний предмет, як і пошук самого предмета музейного значення став другорядним завданням, що стало наслідком відсутності науково-теоретичної та професійної підготовки керівника музейного закладу. На це маємо яскравий приклад, коли музейний предмет – обгоріла під час війни на Сході України ікона з образом святого Мико-

лая Чудотворця, передана до Національного військово-історичного музею України журналісткою Сніжаною Потапчук, – директором цього музею В. Таранцем та його заступником із наукової роботи Я. Тинченком був подарований Главі Української православної церкви Київського патріархату Філарету. Цим самим підкреслюємо важливість та актуальність проведення наукових досліджень у царині музейної евристики як складової частини загальної музеології.

Вміння грамотно і професійно шукати достовірну та актуальну для музею інформацію, робити висновки та приймати правильні рішення спонукає фахівця-інтелектуала

опанувати спеціальні евристичні методи наукового пізнання та пошуку, які в добу глобальних комунікацій здебільшого пов'язують із інтернет-технологіями, проте не втрачають актуальності й традиційні джерела.

Термін «евристика» (давньогр. *heuristiko* – відкрив, знайшов) використовують як культурну парадигму тоді, коли люди щось шукають і знаходять, створюють дещо, моделюють, відкривають, винаходять, формулюють, розробляють. В історичній генезі категорія евристичності та її наукові витoki пов'язані, насамперед, із іменами давньогрецьких філософів Сократа і Квінтиліана.

Історіографія музейної евристики не надто представницька. Проте виокремлюємо сталий інтерес учених та науковців до вивчення цього поняття, його сутності та взаємозв'язків, а особливо впливів на практичну музейну діяльність. У цьому контексті звертаємо увагу на результати проведеної Дніпропетровським національним історичним музеєм імені Д. Яворницького наукової конференції «Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості» (2015) [8].

Дослідниця Н. М. Карамішева у навчальному посібнику «Евристика» (2013) репрезентує евристику як нову міждисциплінарну науку про творче мислення [4]. Вона вважає, що евристика є «інтегративною, міждисциплінарною наукою (теорією), яка формується на межі психології, логіки, когнітології, теорії штучного інтелекту та філософських теорій мислення і свідомості (феноменології, герменевтики, гносеології)» [4, 7]. Поступово, в історичному аспекті, термін «евристика» став полісемічним і набув специфічних значень у різних предметно-практичних та теоретико-пізнавальних контекстах.

В сучасних довідкових виданнях термін «евристика» переважно визначається як сукупність дослідницьких методів, прийомів, алгоритмів розв'язання творчих завдань або проблем, що ґрунтується на інтуїції, аналогіях, досвіді, винахідливості. Або як наука, що вивчає процеси продуктивного творчого мислення людини. Чи як сукупність методів і прийомів навчання за допомогою навідних питань [11, 543-544]. Присутність терміна в довідкових виданнях із культурології, лінгвістики, логіки,

педагогіки, психології, філософії тощо, вказує на прикладний характер евристики.

В розумінні евристики як загального методу наукового пізнання та дослідження О. Гетманська вказує на існуючий у його межах навчальний метод і загальну властивість набуття нових знань. До функціональних характеристик евристичних методів дослідниця зараховує функцію «наведення» на правильне рішення; функцію скорочення варіантів при виборі можливих шляхів завдання; метод відкритих питань – де чим більше невизначеними, загальними або нетрадиційними є питання, тим більше евристичним є їх потенціал [2, 262].

На думку Т. Шмигаліної, в широкому трактуванні евристика – це метод вирішення завдання на основі інформаційної складової, який може бути використаний як природними (живими), так і штучними (технічними) системами [14, 40]. Основне завдання евристики, як пише Н. Валькова, – вивчення прийомів мислення, дослідження методів і правил, які призводять до відкриттів і винаходів у різних сферах діяльності [1, 166].

Застосування методів евристики у зв'язку з поняттями пізнання та наукового пошуку породжують феномен евристичної інтуїції, який, як вказує В. Шумаков, є «реалізацією спонтанного механізму розвитку системи знання, яка характеризується іманентним потенціалом саморозвитку, що добудовує і розширює систему знання» [15, 132].

В історико-джерелознавчому аспекті дослідники виокремлюють два трактування терміна «евристика»: як частину джерелознавства, пов'язану з розробкою питань теорії та практики виявлення джерел та інформації про них. При цьому «спеціалізовані евристики» (як-от музейна, бібліографічна, архівна та ін.) є окремим видом евристики в цілому, оскільки вони орієнтовані на пошук та виявлення носіїв інформації. У прикладному аспекті евристика розуміється як пошуковий етап джерелознавчого походження, головною метою якого є виявлення джерел, створення джерельно-інформаційної основи дослідження [16].

В цьому аспекті особливу увагу привертає сфера об'єктів матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, та які зосе-

реджені в музеях, що репрезентують власні колекції для широкого загалу та наукового вивчення дослідниками.

Нідерландський дослідник Пітер ван Менш, досліджуючи структуру музеології, в якій він виокремлював загальну (має справу з принципами збереження, вивчення і комунікації матеріальних свідчень розвитку людства), прикладну (вивчає застосування в музейній практиці загальних принципів музеології) та спеціальну (пов'язує загальну музеологію з конкретними профільними дисциплінами, й так само з окремими групами музеїв і колекцій, що об'єднуються за профільною ознакою), наголошував на сукупності напрямів досліджень у кожній із підсистем, що пов'язані як з теорією, так і з практикою, здійснення яких можливе в полі евристики. Посилаючись на класифікацію чеського музеолога І. Неуступного, він, зокрема, пропонував використовувати в поєднанні з евристикою теорії та методи, які стосуються: збирання джерел різних сфер науки; збереження і захисту музейних колекцій (консервація, облік); роботи з науковою інформацією (реєстрація, каталогізація, інвентаризація, машинні процеси освоєння інформації, наукові публікації джерел); дослідницька робота в музеї (атрибуція, класифікація, робота з колекціями, питання, пов'язані з участю музеїв у фундаментальних і прикладних дослідженнях) [6, 92].

Російська дослідниця А. Ніконова вважає, що «потрібно повернутися до дослідження музейного предмета як історичного джерела і більш детально визначити і розробити методи отримання нового знання в музейному просторі». На її думку, таке завдання може вирішити музейна евристика, як «окремий напрям музеологічних досліджень». Метою музейної евристики стане дослідження «системи логічних прийомів і методичних правил пошуку та збереження інформаційного поля музейного предмета з метою отримання нового знання і вивчення здатності музейного предмета впливати на емоції і увагу відвідувача, вивчення форми сприйняття репрезентативних і асоціативних характеристик предмета відвідувачем» [9].

Музейна евристика, на думку А. Лушникової, розширює поле джерелознавчого пошуку та саму процедуру документування

історичних процесів та фіксації предметної інформації [5, 26]. Останнім часом у деяких російських вузах музейна евристика увійшла до програм навчальних дисциплін «Музейне джерелознавство» та «Історична евристика»; в Україні у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв до навчальної дисципліни – «Документна евристика» [3].

Серед напрямів і процесів музейної роботи, які можуть бути щільно поєднаними з евристичними методами, можна виокремити ті, що об'єктивуються, насамперед, довкола музейного предмета як основи музейного фонду і колекцій: це використання евристики музейниками щодо предметів музейного значення в ході проведення комплектування музейних фондів як напряму наукової діяльності музею; пошук комплексної інформації про предмет під час його атрибуції та наукового вивчення й опису в музеї; пошук інформації про музейні предмети і колекції науковцями, що займаються спеціалізованими науковими дослідженнями, яка залежить, насамперед, від рівня інформаційної репрезентації музеями своїх колекцій у широкому доступі та може бути доповненою вузькопрофільними відомостями про предмет, складеними на основі вивчення документації музею при роботі в закритих фондах. Дослідженню формування теорії музейного предмета у вітчизняній і зарубіжній музеєзнавчій традиції у другій половині ХХ століття присвятив свою працю П. Усенко [13].

Дослідницький і музеологічний пошук безпосередньо в музеях пов'язаний із процесом наукового комплектування фондів, що є одним із напрямів музейної діяльності. Це цільовий процес збору і наукової організації музейних предметів шляхом документування процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві й у природі, в результаті якого створюється джерельна база, необхідна для роботи музею. Для сутнісного розуміння цієї діяльності варто наголосити на розрізненні головних понять: музейного предмета та предмета музейного значення, довкола яких, власне, і ведеться пошук. Предмет музейного значення (або музеалія) – це об'єкт, який володіє музейною цінністю і властивостями музейного предмета, а його особливі ознаки є підставою для внесення його до музейного

фонду та набуття статусу музейного предмета з метою збереження, вивчення та публічного представлення [7, 100]. Музейний предмет формується в процесі музейної діяльності, яка складається із системи послідовних операцій, спрямованих на наукову і технічну обробку предмета музейного значення, його підготовку до довготривалого зберігання і багатопланового використання. Музейний предмет фіксує певний досвід людства й акумулює у собі всі відомості про явища, що визначили його появу і побутування. Таким чином, у контексті музеології він є носієм більш широких і узагальнюючих відношень, ніж просто виступаючи як історичне джерело.

В ході здійснення евристичного пошуку предметів музейного значення їх необхідно розглядати в єдності загальних властивостей: інформативності – здатності виступати як джерело інформації; репрезентативності – здатності з найбільшою повнотою відображати епоху, явище, середовище; атрактивності – здатності привертати увагу за рахунок своїх зовнішніх характеристик та естетичного вигляду; експресивності – здатності викликати асоціації та здійснювати емоційний вплив.

В процесі атрибуції та вивчення предмета музейного значення застосування музейної евристики відбувається при вирішенні дослідницьких завдань, пов'язаних зі спеціальними історичними дисциплінами, бібліографічним та музеєзнавчим пошуком, розробкою науково-довідкового апарату для виявлення джерел у бібліографії, архівознавстві та археографії, а також вирішення проблем інформаційного характеру шляхом складання оглядів і описів джерел, путівників, каталогів, покажчиків, словників, при створенні інформаційно-пошукового апарату.

Неодмінною умовою формування дослідницької культури науковця є оволодіння ним базовими принципами музеєзнавства та розуміння правових аспектів доступу до музейних предметів, наукових основ музейних фондів, принципів їх комплектування, системи фондово-облікової документації та допоміжних описів і картотек.

Правові аспекти доступу до Музейного фонду України та його використання музеями чітко окреслені та закріплені в Положенні про Музейний фонд України, затвердженому по-

становою Кабінету Міністрів України, та в законі України «Про музеї та музейну справу», який передбачає використання музейних предметів для «розвитку освіти, науки та культури, поширення інформації про національне культурне надбання та світову історико-культурну спадщину шляхом:

- створення експозицій, виставок та проведення на їх основі науково-дослідницької і культурно-освітньої роботи;

- підготовки та видання каталогів, збірок наукових праць, монографій, буклетів, путівників тощо;

- надання юридичним та фізичним особам наукових консультацій щодо складу і змісту музейних колекцій, з питань створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем обліку музейних зібрань, приєднання до міжнародних інформаційних систем та забезпечення доступу до них широких верств населення» [10].

Обмежується доступ до музейних предметів у зв'язку з незадовільним станом їх збереження, проведенням реставраційних та консерваційних робіт, перебуванням у постійно діючій експозиції чи на виставці.

Таким чином, музейна евристика пов'язується безпосередньо з науковими напрямками музейної діяльності, спрямованими на пошук предметів музейного значення, достовірних наукових відомостей про них, що здійснюється в ході комплектування музейних зібрань, а також у процесі інформаційно-музейної діяльності, спрямованій на задоволення інформаційних потреб громадян. Музейний пошук – логічний процес, підсилений інтуїцією, що активізується за наявності конкретних якостей, властивих суб'єкту пошуку, а саме: професійного досвіду, здібності до передбачення та емоційного переживання процесу пошуку.

Поняття «музейний пошук», «музейне розшукування» та «музейне виявлення» є близькими за значенням і співвідносяться наступним чином:

- музейне розшукування або збирання – музейний пошук, включений у науково-дослідну діяльність, а його здійснення передбачає залучення широкого кола пошукових джерел;

- музейний пошук – основний процес інформаційно-музейної діяльності, загальний для музейного обслуговування;

– музейне виявлення – один із видів музейного пошуку.

Сучасне наукове пізнання, пов'язане з вивченням властивостей музейного предмета, які виражають складні взаємозв'язки матеріального і духовного, соціального та психологічного, культурного і природного складників як в людині, так і в результатах її діяльності, актуалізує осмислення та розробку методики музейної евристики, що обумовлюється зібранням цілісних відомостей про музейний предмет, які б відповідали новітнім науковим поглядам. Відтак музейна евристика може розглядатися й як метод музеологічного пошуку, що дозволяє вивчати музейні предмети

як цілісну сукупність матеріальних і духовних об'єктів, створених у результаті історичного розвитку.

Отже, можемо зробити логічний висновок, що евристика в контексті музейної діяльності або музейна евристика – це наука про музейний пошук, теорія і практика організації такого пошуку. Сьогодні музейна евристика ще не ставала об'єктом самостійного наукового дослідження, праці з музейної евристики відсутні, тому можна говорити про те, що цілісної теорії з цього нового наукового напрямку ще не вироблено, що відкриває широкі можливості для наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Валькова Н. П. Эффективность применения методов эвристики в процессе обучения дизайнеров / Н. П. Валькова // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2015. – Сер. 15. – Вып.1. – С. 164-175.
2. Гетманская Е. В. Эвристический метод: генезис и современное функционирование / Е. В. Гетманская // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 2. – С. 261-268.
3. Документна евристика [Електронний ресурс] // Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://nakkkim.edu.ua/images/official%20documents/Документна_евристика.pdf (дата звернення: 16.11.2016).
4. Карамишева Н. В. Евристика : навч. посіб. / Н. В. Карамишева. – Львів : ПАІС, 2013. – 272 с.
5. Лушникова А. В. Музеология и документоведение: о правомерности использования документоведческих терминов в музейном деле / А. В. Лушникова // Вопросы музеологии. – 2013. – № 1(7). – С. 25-30.
6. Менш П. ван. Структура музеологии / П. ван Менш // Вопросы музеологии. – 2014. – №1 (9). – С. 89-95.
7. Музеезнавство: словник базових термінів / Нац. військ.-іст. музей України ; уклад.-упоряд. Л. М. Міненко; за заг. ред. к.і.н. Карпова В. В. – Київ : Фенікс, 2013. – 152 с.
8. Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості : зб. наук. пр. з пробл. музеєзнавства та краєзнавства, присвяч. Міжнар. дню музеїв / Дніпропетр. нац. іст музей ім. Д. І. Яворницького ; упоряд.: В. М. Бекетова ; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2015. – Вип. 12. – 304 с.
9. Никонова А. А. Музейная эвристика: pro et contra [Электронный ресурс] / А. А. Никонова // Международный журнал исследований культуры: науч. рецензируемое электрон. изд. – Электрон. дан. – Санкт-Петербург: Эйдос, 2016. – № 3. – Режим доступу: <http://www.culturalresearch.ru/ru/curr-issue> (дата обращения: 16.11.2016). – Яз.: рус., англ.
10. Про музеї та музейну справу [Електронний ресурс] : Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР / Верховна Рада України // Законодавство України. – Електрон. дані. – Київ, 1994–2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр> (дата звернення: 16.11.2016). – Назва з екрану. – Документ 249/95-вр, чинний, поточна редакція – Редакція від 24.02.2016, підстава 955-19.
11. Словник української мови : у 20 т. Т. 4 : Д – Ж / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд; [голов. ред. В. М. Русанівський ; уклад. Чумак В. В. та ін.]. – Київ : Укр. мовно-інформ. фонд, 2013. – 1007 с. : табл.
12. Соціологія музею: презентація на тлі простору і часу / за заг. ред. Карпова В. В. – Київ : НАК-ККІМ, 2016. – 168 с.
13. Усенко П. С. Розробка теорії музейного предмета у вітчизняній та зарубіжній музеєзнавчій традиції / П. С. Усенко // Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості : зб. наук. пр. з пробл. музеєзнавства та краєзнавства, присвяч. Міжнар. дню музеїв. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2015. – Вип. 12. – С. 136-142.
14. Шмыгалина Т. Б. Интуитивно-эвристический потенциал: понятие и сущность / Т. Б. Шмыгалина // Вестник Белорус. гос. ун-та. – 2010. – № 6. – С. 35-40.

15. Шумаков В. А. Понятие эвристической интуиции в контексте идей и принципов синергетической парадигмы / В. А. Шумаков // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Философия. Культурология. Социология. – Челябинск, 2007 – № 1. – С. 126–134.
16. Юмашева Ю. Ю. Архивные описи: базовый элемент архивной эвристики [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Юмашева // Общество: философия, история, культура. – Электрон. данные. – 2016. – № 11. – Режим доступа: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/fik/2016/11/history/yumasheva.pdf.

References

1. Valkova, N. P. (2015). Efficiency of heuristics method application in the designers education. Vestnik Sankt-Peterburhskogo universiteta, Ser. 15, issue 1, 164-175 [in Russian].
2. Hetmanskaia, E. V. (2009). Heuristics method: genesis and modern operation. Sibirskii pedagogicheskii zhurnal, 2, 261-268 [in Russian].
3. Documentation heuristics. (2015). National academy of culture and arts management. Retrieved from http://nakkim.edu.ua/images/official%20documents/Документна_евристика.pdf [in Ukrainian].
4. Karamysheva, N. V. (2013). Heuristics. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
5. Lushnikova, A. V. (2013). Museology and documentation: on the legality of the use of documentation terminology in museum business. Voprosy muzeologii. 1(7), 25-30 [in Russian].
6. Mensh, P. van (2014). Structure of museum studies. Voprosy muzeologii. 1(9), 89-95 [in Russian].
7. Minenko, L. M. (2013). Museology. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
8. Museum subject: attributes, systematization, heuristic abilities: collection of the scientific papers regarding museology issues and local history, dedicated to the International Museum Day (2015). N. I. Kapustina (Eds.). Dnipropetrovsk: ART-PRES, issue 12 [in Ukrainian].
9. Nikonova, A. A. (2016). Museum Heuristics: pro et contra. Mezhdunarodnyi zhurnal issledovaniy kulturey, 3. Retrieved from <http://www.culturalresearch.ru/ru/curr-issue> [in Russian].
10. Law of Ukraine on About museums and museum record from 29.06.1995 № 249/95-BP (last edition 24.02.2016). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр> [in Ukrainian].
11. Ukrainian language dictionary (2013). V. M. Rusanivskii (Eds.). Kyiv: Ukrainskii movno-informatsiyni fond, Vol. 4 [in Ukrainian].
12. Sociology of museum: presentation on basis of time and space (2016). V. V. Karpov (Eds.). Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
13. Usenko, P. S. (2015). Development of theory of museum subject in national and foreign tradition. Museum subject: attributes, systematization, heuristic abilities: collection of the scientific papers regarding museology issues and local history, dedicated to the International Museum Day. N. I. Kapustina (Eds.). Dnipropetrovsk: ART-PRES, issue 12, 136-142 [in Ukrainian].
14. Shmygalina, T. B. (2010). Intuitively heuristic potential: meaning and function. Vestnik Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta, 6, 35-40 [in Belorussian].
15. Shumakov, V. A. (2007). Meaning of heuristic intuition in context of ideas and principles of segment paradigm. Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser: Filosofii. Kulturologiia. Sotsiologiia, 1, 126-134 [in Russian].
16. Yumasheva, Yu. Yu. (2016). Archive records: base element archival heuristics. Obshshetvo: filosofii, istoriia, kultura, 11. Retrieved from http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/fik/2016/11/history/yumasheva.pdf [in Russian].